

Recenzja

pracy doktorskiej ks. mgr lic. Łukasza Połacika, pt. „Urzeczywistnianie się Kościoła w (Arch)diecezji częstochowskiej przez działalność duszpasterską w okresie posługi (arcy)biskupa częstochowskiego Stanisława Nowaka 1984-2011”, napisanej na seminarium z teologii pastoralnej pod kierunkiem ks. dr. hab. Mariana Dudy, przedstawionej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2021, ss. 427.

W skład pracy wchodzi: wykaz skrótów, wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie, aneksy, bibliografia.

Ocena merytoryczna

Sam temat doktorant ujął w kluczu posoborowej teologii pastoralnej jako „Urzeczywistnianie się Kościoła...” Mógł go ująć tradycyjnie, tj. „Działalność duszpasterska w (archi)diecezji częstochowskiej...” Oceniam to ujęcie pozytywnie, ponieważ treść pracy nie odbiega od samego tytułu, a wręcz przeciwnie stara się je konsekwentnie realizować. Już we wstępie autor informuje, że w swych badaniach stosował metodę historyczno teologiczną, to znaczy w oparciu o źródła, tj. dokumenty duszpasterskie i administracyjne, publikacje oraz archiwalia opisuje działalność duszpasterską ks. arcybiskupa Stanisława Nowaka, jak też i jego poprzedników. Może lekko zmodyfikowałbym określenie metody: nie tyle metoda historyczno – teologiczna, co teologiczno – historyczna. A to dlatego, że doktorant przy opracowaniu poszczególnych zagadnień wychodzi od teologii; na początku ukazuje ich teologiczne podstawy, źródła, uzasadnienia (theoris), by następnie

ukazać, jak konkretnie te założenia teologiczne realizowane są w praktyce (praxis).

Praca nie jest też zreferowaniem samej działalności biskupa jako wyłącznego podmiotu, ale całej diecezji, jako podmiotu pod przewodnictwem, przy inspiracji jego pasterza. A więc zgodnie z tematem doktorant nie opisuje jego działalności duszpasterskiej ordynariusza w oderwaniu od działań innych osób, czy współpracowników, ale w harmonii z ich działaniami.

W pierwszym rozdziale zatytułowanym „Historia zbawienia w Kościele częstochowskim 1925-1984” autor przedstawia dość szczegółowo życie duszpasterskie tej diecezji do czasu objęcia rządów przez ks. biskupa Stanisława Nowaka. Omawia je wnikliwie, opiera się na opracowaniach m.in. historyków, takich wybitnych jak ks. prof. Jan Związek. Już w tym miejscu, trzeba podkreślić, że uwzględnienie archiwaliów podnosi wartość naukową pracy. Jak to widać w spisie bibliografii, ukazało się na temat pracy duszpasterskiej w diecezji częstochowskiej dość dużo publikacji.

Pisząc o szczegółach życia i działalności pierwszego biskupa Teodora Kubiny, doktorant podaje opracowania źródłowe naukowe, takich jak choćby Polski Słownik biograficzny, czy Encyklopedia katolicka lub relację opublikowaną w czasopiśmie *Niedziela* tuż po śmierci biskupa. Autor dość szczegółowo omawia koncepcję Kościoła i parafii bpa T. Kubiny. Jego wysiłki przedstawia w sposób hierarchiczny, tzn. omawia na pierwszym miejscu jego przepowiadanie słowa. Przytacza dość długie cytaty z listów i sprawozdań bpa T. Kubiny, ale one obrazują źródłowo prace i wysiłki zarówno biskupa jak i całego Kościoła diecezjalnego. Dokonuje podsumowania, z którym należy się zgodzić jako słusznym. Nie jest gołosłownym, ale cytuje poprzedzających go badaczy różnych form duszpasterstwa zarówno biskupa jak i całej diecezji. Przedstawia obiektywnie osiągnięcia jak i trudności.

Przedstawiając dorobek bpa Z. Golińskiego doktorant stara się zwrócić uwagę m.in. na specyfikę jego głoszenia Słowa Bożego; jako były pracownik naukowy KUL, wykładowca teologii moralnej, kładł nacisk na umacnianie moralności życia osobistego i rodzinnego. Autor ukazuje, jak w swych listach pasterskich i kazaniach, reagował na nowe zagrożenia, jakim były wprowadzenie przez komunistów ustawy dopuszczającej zabijanie dzieci poczętych, jakie środki tworzył, by zapobiegać pladze pijaństwa. Podobnie jak przy omawianiu pracy bpa T. Kubiny, tak też i przy omawianiu działalności bpa Z. Golińskiego cytuje wydane przez niego dokumenty, a więc opiera się na źródłach. Nie brak też odwołań – a wręcz jest ich obfitość – do opracowań, które wskazują, że przed nim byli autorzy, którzy zajmowali się wycinkowymi sferami działalności bpa Z. Golińskiego. To, co różni autora od tych opracowań wybranych wycinków jego działalności, to jest ujęcie całościowe.

Także działalność biskupa Stefana Bareły autor przedstawia syntetycznie, ale dość szczegółowo. Podkreśla jego wielką maryjność, cześć dla obecności Matki Bożej w sanktuarium Jasnogórskim, jego starania o odnowę życia Kościoła częstochowskiego w duchu Soboru Watykańskiego II, którego był także ojcem, zabieganie o dobrą formację seminaryjną kleryków oraz kapłanów, zorganizowanie II Synodu diecezjalnego.

Tak przy omówieniu pracy duszpasterskiej bpa Teodora Kubiny, jak też bpa Zdzisława Golińskiego i bpa Stefana Bareły autor zachował porządek logiczny i hierarchiczny. Przytacza ich wypowiedzi, obrazujące ich rozumienie Kościoła diecezjalnego, a następnie opowiada, w jaki sposób realizowali oni swą posługę duszpasterską. A więc przez głoszenie słowa Bożego w postaci kazań, listów pasterskich, słowa drukowanego, troskę o liturgię i katechezę, tworzenie nowych parafii, mobilizowanie diecezjan do dzieł miłosierdzia wobec ubogich, chorych, więźniów itd. Zwraca uwagę na to, jak w czasie kierowania diecezją przez każdego z tych biskupów piętrzyły się trudności: wojna, czasy

stalinowskie i późniejsze czasy komunistyczne, walka z Kościołem w takiej czy innej formie. Ale był to też czas realizacji ogromnych przedsięwzięć duszpasterskich: okres wielkiej nowenny, czas wielkiego Millenium, nawiedzenie Matki Bożej w wizerunku Pani Jasnogórskiej, przemiany Soborowe. Doktorant ukazuje, że wszystkich biskupów częstochowskich cechował wielki szacunek do sanktuarium Jasnej Góry; wszyscy byli gorliwymi biskupami maryjnymi.

Można się zastanawiać, czy potrzeba było tak szczegółowo przedstawiać pracę poprzedników bpa S. Nowaka. Ale zgadzam się z zamiarem autora, że chciał zapoznać czytelnika z dorobkiem diecezji, ze środowiskiem, do jakiego wszedł bp. S. Nowak. Pozytywną wartość ma to, że autor ukazuje, iż bp S. Nowak nie przyszedł do jakiejś diecezji zaniedbanej, ale o dobrym poziomie pracy duszpasterskiej, stawiającej czoła tak w okresie przedwojennym jak i powojennym problemom społecznym, robotniczym, wiejskim. Ważne też jest, że ten pierwszy rozdział liczący 95 stron nie zaburza proporcji pracy.

Zrozumiałe jest, że doktorant nie odnosi się do działalności biskupów krytykancko ani też panegirycznie, ale przedstawia ich sylwetki obiektywnie, przywołując fakty, dokumenty, oceny innych, inne opracowania. Stąd nie można odmówić autorowi krytycznego spojrzenia na opisywaną przez niego działalność duszpasterską. Jeżeli praca doktorska ma być monografią na wybrany temat, to rozprawa ks. Połacika jest taką monografią. Zbiera zarówno dane źródłowe jak i dorobek innych na dany temat i tworzy z tego całościowy kształt.

Nie jest to praca z zakresu wyłącznie teorii teologii pastoralnej, ale łączy ją z działaniami duszpasterskimi. Ma w dużej mierze charakter opisowy działań duszpasterskich. Nie jest to bez znaczenia dla współczesnej wiedzy o pracy Kościoła. Bowiem w dobie laicyzacji, czy wprost ateizacji w Polsce z jednej strony, a z drugiej kiedy krytycy Kościoła, biskupów i kapłanów często piszą, że

Kościół nic nie robi, żeby na przykład młodzież nie odchodziła z Kościoła itp., to taka rozprawa ukazuje, że jednak jest inaczej, że mają miejsce wysiłki biskupów i duchowieństwa na rzecz pogłębienia wiary, obrony wiary, rozwoju życia religijnego w Kościele polskim.

W rozdziale II swej rozprawy ks. Łukasz Połacik zapoznaje czytelnika z *curriculum vitae* ks. arcybiskupa Stanisława Nowaka, przedstawia jego wkład w życie Kościoła krakowskiego, z którego pochodził, szeroką jego aktywność na rzecz Kościoła powszechnego, m.in. w postaci udziału w Synodach, poświęconych kapłaństwu i życiu konsekrowanemu, a także na rzecz Kościoła w Polsce poprzez pracę w Komisji mariologicznej i maryjnej KEP, a także w tych, które zajmowały się relacjami z instytutami życia konsekrowanego oraz w ogóle problemami duszpasterstwa ogólnego w Polsce.

Przedstawiając dorobek naukowy arcybiskupa S. Nowaka autor potrafił spojrzeć nań niejako z góry, wyodrębniając w nim okres krakowski, w którym dominowały publikacje na temat kapłaństwa oraz okres częstochowski, który cechowała wielka rozpiętość tematyczna, jak duchowość, mariologia itp., a także publikowanie w większej liczbie czasopism naukowych i publicystycznych. Ale też doktorant potrafił przyjrzeć się wielu jego publikacjom niejako z bliska, podając ich główne myśli i cytując je w przypisach. Przypomina też o tym, że dorobek piśmienniczy doczekał się także opracowań naukowych.

Logiczne jest, że po nakreśleniu sylwetki bpa S. Nowaka, autor przedstawia kontekst, w jakim przyszło mu działać; lata schyłku komunizmu i lata przebudowy ustrojowej. Wszystkie poruszane sprawy dokumentuje opracowaniami historyków, jak np. Jan Żaryn, opublikowanymi relacjami świadków, a więc aparatem krytycznym, wskazując w ten sposób, że nie on pierwszy zajmuje się tą tematyką. Ukazuje, jak w tej dobie księża organizowali duszpasterstwo ludzi pracy i jak za nie wywierano presję na bp S. Nowaka, by

zaprzesztao tej dziaalnoci. Organizowano pomoc charytatywną na rzecz osób internowanych, aresztowanych i zwalnianych z pracy. Ukazał walkę o budowę nowych kościołów i tworzenie nowych parafii, obronę wobec akcji usuwania krzyży z miejsc publicznych.

Także drugi okres przebudowy systemowej autor obrazuje syntetycznie, wyliczając fakty i przywołując na ich potwierdzenie dokumenty oraz opracowania. Przedstawia też stosunek bpa S. Nowaka do tych przemian; jak zachęca diecezjan do radowania się i dziękowania Bogu za odrzucenie zła, jakim było budowanie państwa na materializmie ateistycznym, ale też apeluje o wybieranie dobra i podejmowanie odpowiedzialności za Ojczyznę. Doktorant wybrał te fragmenty pism i myśli z nauczania pasterskiego arcybiskupa S. Nowaka, które ukazują go jako roztropnego Pasterza, umiejętnie prowadzącego swą diecezję pośród zawirowań politycznych i społecznych. Również przedstawiony pod koniec II rozdziału „katalog” wydarzeń duszpasterskich archidiecezji częstochowskiej w czasie kierowania diecezją przez arcybiskupa S. Nowaka był potrzebny, gdyż obrazuje bogactwo jego życia i działalności.

To, co autor przedstawił w zarysie pod koniec II rozdziału, to rozpracowuje szczegółowo w następnym. Na początku przedstawia, z jakim nastawieniem ducha biskup S. Nowak przychodzi do diecezji: z poszanowaniem dla dotychczasowej tradycji tworzonej zwłaszcza przez biskupów i kapłanów, a równocześnie z zamiarem zapraszania diecezjan do otwierania serc Chrystusowi. Pierwszy paragraf poświęca dokładnemu opisowi ogólnie diecezjalnych struktur pastoralnych, a więc głównie urzędów kurialnych i dekanatów, ich przekształcaniu w miarę potrzeb, a także ich obsadzie personalnej. Można się zastanawiać, czy potrzeba było podawać nazwiska wszystkich sprawujących poszczególne funkcje. Niewątpliwie doktorant chciał być dokładny i nie chciał się zapewne narazić na zarzut zbytniej ogólnikowości,

czy też depersonalizacji działań duszpasterskich, czy wreszcie przypisywania wszystkiego samemu biskupowi.

Jak już podkreślono, praca nie ma charakteru jedynie faktograficznego, ale także teologiczny. Schemat przedstawiania poszczególnych zagadnień jest logiczny i „zstępujący”. Przykładem niech będzie punkt drugi rozdziału trzeciego, gdzie autor ukazuje teologię parafii w oparciu o nauczanie Jana Pawła II, arcybiskupa Stanisława Nowaka, a także swego promotora ks. dr hab. Mariana Dudy i innych. Następnie przedstawia, w jaki sposób wyrażała się troska arcybiskupa S. Nowaka o parafię, jakimi motywami się kierował, w jaki sposób przyczyniał się do tworzenia nowych ośrodków duszpasterskich.

Podobnie rzecz się ma, gdy chodzi o troskę o rodzinę (punkt 3.3). Przedstawia teologię rodziny głoszoną przez św. Jana Pawła II i jego następców. Po czym prezentuje treści II synodu diecezjalnego na ten temat, następnie nauczanie ks. arcybiskupa o wielkości i znaczeniu rodziny dla Kościoła i społeczeństwa, jej zagrożeniach, a dalej przedstawia, jakie arcybiskup podejmował przedsięwzięcia duszpasterskie i organizacyjne; on i jego współpracownicy, zwłaszcza z Wydziału Duszpasterstwa Rodzin. Przyjęty przez autora porządek jest logiczny i słuszny. Uzasadnione jest też umieszczenie w rozdziale trzecim relacji o wspólnotach eklezjalnych, których jest wyjątkowo dużo także – z racji bliskości Jasnej Góry – w archidiecezji częstochowskiej (m.in. różne rodzaje duszpasterstwa młodzieży, ludzi pracy, Akcja Katolicka, wspólnoty życia konsekrowanego), a nad działaniem i ich rozwojem czuwał pasterz archidiecezji, podkreślając, by nie ztracali tego, co jest istotne dla tych wspólnot: ich członkowie winni dążyć do świętości i wносить wkład w dzieło ewangelizacji archidiecezji.

Rozdział czwarty doktorant poświęca urzeczywistnianiu się Kościoła przez przepowiadanie Słowa Bożego. Czego się w tym rozdziale dowiaduje czytelnik? Doktorant wychodzi od kościelno twórczej mocy Słowa Bożego, jaką

ukazał Benedykt XVI w swej adhortacji *Verbum Domini*; przedstawia, jak przyjął jej treść arcybiskup S. Nowak i jak konkretnie niejako „implantował” ją w swej archidiecezji: jak sam głosił słowo Boże (listy pasterskie, homilie, publikacje), jak inspirował kapłanów do jego przepowiadania (homilie, rekolekcje), także osoby świeckie (katechizacja, środki społecznej komunikacji), jak zachęcał do życia nim w rodzinach, wspólnotach, parafiach. Obraz ten ukazany w sposób udokumentowany jawi się czytelnikowi jako bardzo bogaty.

Rozdział piąty poświęcony został urzeczywistnianiu się Kościoła poprzez liturgię Mszy św. i poszczególnych sakramentów oraz różnorakie nabożeństwa. Zgodnie z przyjętym schematem doktorant rozpoczyna od ukazania wymowy teologicznej, a zarazem znaczenia duszpasterskiego kultu sakramentalnego: sakramentów wtajemniczenia, uzdrowienia i budowania komunii. W ramy omawiania sakramentu kapłaństwa autor włączył proces formacji do kapłaństwa, poczynając od rodziny, poprzez Niższe i Wyższe Seminarium Duchowne aż do święceń. Podobnie uczynił z przygotowaniem do sakramentu małżeństwa. Także kult pozasakramentalny znalazł w pracy swe miejsce: adoracje, procesje, nabożeństwa, kult miłosierdzia Bożego, kult Matki Bożej i świętych. W prezentacji kultu liturgicznego w archidiecezji częstochowskiej uderza przywiązywanie dużej wagi ordynariusza do właściwego sprawowania posługi sakramentalnej.

Wreszcie rozdział szósty zawiera wiedzę o pracy charytatywnej diecezji: duszpasterstwo charytatywne, Caritas i inne inicjatywy dobroczynne. Także w tym rozdziale autor wychodzi od uzasadnienia teologicznego tej dziedziny działalności Kościoła, określając ją słowem „diakonia” i podkreślając, że ta posługa miłości stanowi nierozzerwalną część triady zbawczych funkcji Kościoła. Aby ją promować ordynariusz zarządził m.in. peregrynację obrazu Jezusa miłosiernego; ta akcja duszpasterska miała przyczynić się zarówno do budowania kultu, jak i do budowania u wiernych wyobraźni miłosierdzia.

Trzeba przyznać, że autor przechodzi dość płynnie od myśli teologicznych do opisu poszczególnych działań, jak też od opisu jednej formy działania do opisu następnego.

Patrząc na całość rozprawy można zapytać: czy doktorant nie wyolbrzymiał w niej zasług arcybiskupa S. Nowaka? Gdyby przeczytać jedynie zakończenie, to można by odnieść takie wrażenie, gdyż stara się on bardzo skrótowo przedstawić działania ordynariusza i właściwie na nich się skupia. Jeśli jednak czyta się całość pracy, to nie można autorowi stawiać takiego zarzutu. Stara się ukazać harmonijnie działania arcybiskupa z działaniami jego współpracowników, oczywiście pod kierownictwem Pasterza archidiecezji.

Ocena strony formalnej pracy

Uważam, że pod względem formalnym rozprawa jest poprawnie napisana. Język jest klarowny, zdania są zbudowane komunikatywnie. Tekst jest zredagowany starannie, jest wyczyszczony z tzw. literówek. Cytowanie jest prawidłowe, zgodne z polskimi normami prac naukowych. Bibliografia jest ogromna i została sporządzona logicznie, właściwie podzielona. Jak wynika z bibliografii, ukazało się wiele publikacji omawiających pojedyncze sektory działalności duszpasterskiej arcybiskupa S. Nowaka, ale w całości nie pokrywają się z pracą doktoranta; autor przedstawił własne, całościowe ujęcie tematu.

W pracy jest bardzo dużo podanych dat, nazwisk, wydarzeń. Ze spokojem przyjmuję je i twierdzę, że wszystkie są podane wiarygodnie. Nie sposób bowiem, by promotor, który uczestniczył w różnoraki sposób w diecezjalnych działaniach duszpasterskich mógł nie dostrzec jakichś wielkich nieścisłości.

W pracy jest kopalnia wiedzy. Autor włożył dużo pracy w zbieranie wszystkich danych, ich zredagowanie. Nie sędzę, by można twierdzić, że rozprawa odbiega w jakiś sposób od poziomu innych prac doktorskich, a wręcz przeciwnie plasuje się na przyzwoitym poziomie.

Wartościowe są aneksy – zestawienia parafii utworzonych podczas rządów poszczególnych biskupów częstochowskich, a także tablice unaoczniające inicjatywy duszpasterskie w czasie rządów arcybiskupa Stanisława Nowaka.

Do dyskusji chciałbym postawić dwa pytania.

-Czy widziałby ksiądz doktorant możliwość jakiejś modyfikacji struktury swej pracy?

-Jak ocenia Ksiądz rozwój sieci parafialnej przez biskupów częstochowskich z koniecznością łączenia ich dzisiaj z powodu braku powołań?

Podsumowanie

Doktorant dobrze wywiązał się z postawionego sobie zadania. Praca odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim. Jest to bogata w treść monografia na podjęty temat. Zatem stawiam do Rady Wydziału Teologicznego Papieskiego Uniwersytetu Jana Pawła II wnioski o prowadzenie dalszej procedury przewodu doktorskiego w celu nadania ks. magistrowi licencjatowi Łukaszowi Połacikowi tytułu naukowego doktora teologii.

ks. prof. dr hab. Krzysztof Pawlina

Warszawa, 13.02.2022 r.

REKTOR
AKADEMII KATOLICKIEJ w WARSZAWIE
Ks. Krzysztof Pawlina
Ks. prof. dr hab. Krzysztof Pawlina